Συλλογή της Νομολογίας

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (δεύτερο τμήμα)

της 14ης Ιουνίου 2012*

«Παράβαση κράτους μέλους — Ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων — Πρόσβαση των διακινούμενων εργαζομένων και των μελών της οικογένειάς τους στην εκπαίδευση — Χρηματοδότηση των σπουδών ανώτατης εκπαιδεύσεως που πραγματοποιήθηκαν εκτός του εδάφους του οικείου κράτους μέλους — Προϋπόθεση διαμονής»

Στην υπόθεση C-542/09,

με αντικείμενο προσφυγή λόγω παραβάσεως δυνάμει του άρθρου 258 ΣΛΕΕ, που ασκήθηκε στις 18 Δεκεμβρίου 2009,

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εκπροσωπούμενη από τους G. Rozet και M. van Beek, με τόπο επιδόσεων στο Λουξεμβούργο,

προσφεύγουσα,

κατά

Βασιλείου των Κάτω Χωρών, εκπροσωπούμενου από την C. Wissels, τον J. Langer και την K. Bulterman,

καθού,

υποστηριζόμενου από

το **Βασίλειο του Βελγίου**, εκπροσωπούμενο από τις L. van den Broeck και M. Jacobs,

το **Βασίλειο της Δανίας**, εκπροσωπούμενο από την V. Pasternak Jørgensen,

την **Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας**, εκπροσωπούμενη από τους J. Möller και C. Blaschke, με τόπο επιδόσεων στο Λουξεμβούργο,

το **Βασίλειο της Σουηδίας**, εκπροσωπούμενο από την A. Falk,

παρεμβαίνοντα,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (δεύτερο τμήμα),

συγκείμενο από τους J. N. Cunha Rodrigues (εισηγητή), πρόεδρο τμήματος, U. Lõhmus, A. Rosas, A. Ó Caoimh και A. Arabadjiev, δικαστές,

γενική εισαγγελέας: E. Sharpston

* Γλώσσα διαδικασίας: η ολλανδική.

γραμματέας: M.-A. Gaudissart, προϊστάμενος τμήματος,

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία και κατόπιν της επ' ακροατηρίου συζητήσεως της 10ης Νοεμβρίου 2011,

αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 16ης Φεβρουαρίου 2012,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

1 Με το δικόγραφο της προσφυγής της, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ζητεί από το Δικαστήριο να αναγνωρίσει ότι το Βασίλειο των Κάτω Χωρών, επιβάλλοντας προϋπόθεση συνήθους διαμονής, ήτοι τον κανόνα «3 από τα 6 έτη», στους διακινούμενους εργαζομένους και τα συντηρούμενα μέλη της οικογένειάς τους προκειμένου να μπορέσουν να λάβουν χρηματοδότηση για την πραγματοποίηση σπουδών ανώτατης εκπαιδεύσεως εκτός των Κάτω Χωρών (στο εξής: κινητή χρηματοδότηση), παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από τα άρθρα 45 ΣΛΕΕ και 7, παράγραφος 2, του κανονισμού (ΕΟΚ) 1612/68 του Συμβουλίου, της 15ης Οκτωβρίου 1968, περί της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων στο εσωτερικό της Κοινότητας (ΕΕ ειδ. έκδ. 05/001, σ. 2), όπως τροποποιήθηκε με τον κανονισμό (ΕΟΚ) 2434/92 του Συμβουλίου, της 27ης Ιουλίου 1992 (ΕΕ L 245, σ. 1, στο εξής: κανονισμός 1612/68).

Το νομικό πλαίσιο

Το δίκαιο της Ένωσης

2 Κατά το άρθρο 7 του κανονισμού 1612/68:

«1. Ο εργαζόμενος υπήκοος ενός κράτους μέλους δεν δύναται στην επικράτεια των άλλων κρατών μελών να έχει, λόγω της ιθαγενείας του, διαφορετική μεταχείριση από τους ημεδαπούς εργαζομένους, ως προς τους όρους απασχολήσεως και εργασίας, ιδίως όσον αφορά την αμοιβή, την απόλυση, την επαγγελματική επανένταξη ή την επαναπασχόληση αν έχει καταστεί άνεργος.

2. Απολαύει των ιδίων κοινωνικών και φορολογικών πλεονεκτημάτων με τους ημεδαπούς εργαζομένους.

[...]»

3 Το άρθρο 12 του κανονισμού 1612/68 ορίζει:

«Τα τέκνα του υπηκόου κράτους μέλους που απασχολείται ή έχει απασχοληθεί κατά το παρελθόν στην επικράτεια άλλου κράτους μέλους γίνονται δεκτά στα μαθήματα γενικής εκπαιδεύσεως, μαθητείας και επαγγελματικής εκπαιδεύσεως υπό τους ίδιους όρους με τους υπηκόους αυτού του κράτους, εφ' όσον τα τέκνα αυτά διαμένουν στην επικράτειά του.

Τα κράτη μέλη ενθαρρύνουν τις πρωτοβουλίες που επιτρέπουν στα τέκνα αυτά να παρακολουθήσουν τα ανωτέρω μαθήματα με τις καλύτερες δυνατές προϋποθέσεις.»

Το ολλανδικό δίκαιο

4 Το άρθρο 2.2 του νόμου του 2000 περί χρηματοδοτήσεως των σπουδών (Wet studiefinanciering 2000, στο εξής: νόμος WSF 2000), που θέτει τις προϋποθέσεις χορηγήσεως σε σπουδαστές πλήρους χρηματοδοτήσεως για την πραγματοποίηση ανώτατων σπουδών στις Κάτω Χώρες, έχει ως εξής:

«1. Χρηματοδότηση σπουδών χωρεί υπέρ του σπουδαστή ο οποίος:

a) έχει την ολλανδική ιθαγένεια,

b) δεν έχει την ολλανδική ιθαγένεια, αλλά εξομοιώνεται με Ολλανδό υπήκοο όσον αφορά τη χρηματοδότηση σπουδών δυνάμει της Συνθήκης ή αποφάσεως διεθνούς οργανισμού [...]

[...]».

5 Όσον αφορά την κινητή χρηματοδότηση, από το άρθρο 2.14, παράγραφος 2, του νόμου WSF 2000 προκύπτει ότι του πλεονεκτήματος αυτού απολαύει ο σπουδαστής ο οποίος, αφενός, δικαιούται πλήρη χρηματοδότηση των σπουδών του στις Κάτω Χώρες και, αφετέρου, έχει διαμείνει νομίμως στο κράτος αυτό επί τρία τουλάχιστον έτη κατά τη διάρκεια των έξι ετών που προηγούνται της εγγραφής του σε πρόγραμμα ανώτατων σπουδών εκτός του εν λόγω κράτους μέλους.

6 Κατά το άρθρο 11.5 του νόμου WSF 2000, ο αρμόδιος υπουργός μπορεί, στις πρόδηλες περιπτώσεις σοβαρής αδικίας, να δεχθεί απόκλιση από την προϋπόθεση διαμονής του άρθρου 2.14, παράγραφος 2, του νόμου αυτού.

7 Έως την 1η Ιανουαρίου 2014, ο κανόνας «τρία από τα έξι έτη» δεν έχει εφαρμογή στους σπουδαστές που μπορούν να αξιώσουν χρηματοδότηση για σπουδές ανώτατης εκπαιδεύσεως στις Κάτω Χώρες και που επιθυμούν να πραγματοποιήσουν τις σπουδές αυτές σε ορισμένες όμορες περιοχές, ήτοι στη Φλάνδρα και στην Περιφέρεια Βρυξελλών-Πρωτευούσης του Βελγίου, καθώς και στη Βόρεια Ρηνανία-Βεστφαλία, στην Κάτω Σαξονία και στη Βρέμη της Γερμανίας.

Η προ της ασκήσεως της προσφυγής διαδικασία

8 Στα μέσα του 2007 υποβλήθηκε ενώπιον της Επιτροπής καταγγελία αφορώσα την προϋπόθεση ιθαγένειας που προβλέπει το άρθρο 2.14, παράγραφος 2, του νόμου WSF 2000, δεδομένου ότι, για να τύχει κινητής χρηματοδοτήσεως ένας σπουδαστής θα έπρεπε, μεταξύ άλλων, να είχε νομίμως τη συνήθη διαμονή του στις Κάτω Χώρες επί τρία τουλάχιστον έτη κατά τη διάρκεια των έξι ετών που προηγούνται της εγγραφής του σε πρόγραμμα ανώτατων σπουδών.

9 Κατόπιν ανταλλαγής εγγράφων με τις ολλανδικές αρχές, η Επιτροπή απηύθυνε στο Βασίλειο των Κάτω Χωρών, στις 4 Απριλίου 2008, έγγραφο οχλήσεως. Με το έγγραφο αυτό, η Επιτροπή υποστήριξε ότι η προϋπόθεση διαμονής που προβλέπει ο νόμος WSF 2000, κατά το μέτρο που εφαρμόζεται στους διακινούμενους εργαζομένους, περιλαμβανομένων των μεθοριακών εργαζομένων και των μελών της οικογένειάς τους, ήταν αντίθετη προς τις διατάξεις του δικαίου της Ένωσης περί ελεύθερης κυκλοφορίας εργαζομένων.

10 Με έγγραφο της 4ης Ιουνίου 2008, το Βασίλειο των Κάτω Χωρών απάντησε στο έγγραφο οχλήσεως υποστηρίζοντας ότι ο κανόνας «τρία από τα έξι έτη» ήταν σύμφωνος με το δίκαιο της Ένωσης και ότι είχε τηρήσει το δίκαιο της Ένωσης και τις υποχρεώσεις που υπέχει από το άρθρο 7, παράγραφος 2, του κανονισμού 1612/68.

11 Κατόπιν συσκέψεώς τους που πραγματοποιήθηκε μεταξύ των υπηρεσιών της Επιτροπής και των ολλανδικών αρχών, οι δεύτερες διαβίβασαν στην Επιτροπή συμπληρωματική απάντηση, με έγγραφο της 24ης Οκτωβρίου 2008. Οι εν λόγω αρχές εξέφρασαν επίσης την πρόθεσή τους να υποβάλουν στο ολλανδικό Κοινοβούλιο νομοσχέδιο για την τροποποίηση του κανόνα «τρία από τα έξι έτη».

12 Με έγγραφο της 15ης Απριλίου 2009, η Επιτροπή απηύθυνε αιτιολογημένη γνώμη με την οποία διαπίστωσε ότι το Βασίλειο των Κάτω Χωρών δεν είχε τηρήσει τις υποχρεώσεις που υπέχει από τα άρθρα 45 ΣΛΕΕ και 7, παράγραφος 2, του κανονισμού 1612/68 και κάλεσε το κράτος αυτό να λάβει για τη συμμόρφωσή του προς την αιτιολογημένη γνώμη μέτρα εντός προθεσμίας δύο μηνών από την παραλαβή της.

13 Στις 15 Ιουνίου 2009 το οικείο κράτος μέλος επανέλαβε τη θέση του, τονίζοντας ότι η προϋπόθεση διαμονής που προβλέπει ο νόμος WSF 2000 δεν αντέβαινε στο δίκαιο της Ένωσης.

Η διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου

14 Με διάταξη του Προέδρου του Δικαστηρίου της 20ής Ιουλίου 2010, επιτράπηκε στο Βασίλειο του Βελγίου, στο Βασίλειο της Δανίας, στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας και στο Βασίλειο της Σουηδίας να παρέμβουν υπέρ του Βασιλείου των Κάτω Χωρών.

Επί της προσφυγής

Επιχειρήματα των διαδίκων

15 Με το δικόγραφο της προσφυγής της, η Επιτροπή υπενθυμίζει ότι, στην απόφαση της 26ης Φεβρουαρίου 1992, C-3/90, Bernini (Συλλογή 1992, σ. I-1071), το Δικαστήριο έκρινε ότι μια ενίσχυση διαβιώσεως και εκπαιδεύσεως για την πραγματοποίηση σπουδών δευτεροβάθμιας ή ανώτατης εκπαιδεύσεως πρέπει να θεωρείται ως κοινωνικό πλεονέκτημα κατά την έννοια του άρθρου 7, παράγραφος 2, του κανονισμού 1612/68. Κατά την ίδια αυτή νομολογία, που επιβεβαιώθηκε με την απόφαση της 8ης Ιουνίου 1999, C-337/97, Meeusen (Συλλογή 1999, σ. I-3289), το τέκνο διακινούμενου εργαζομένου θα μπορούσε να επικαλεστεί το εν λόγω άρθρο 7, παράγραφος 2, προκειμένου να λάβει χρηματοδότηση για τις σπουδές του υπό τους ίδιους όρους με εκείνους που εφαρμόζονται στα τέκνα ημεδαπών εργαζομένων, χωρίς να μπορεί να του επιβληθεί επιπλέον προϋπόθεση αφορώσα τη διαμονή του.

16 Η Επιτροπή επισημαίνει ότι, κατά πάγια νομολογία, η αρχή της ίσης μεταχειρίσεως που κατοχυρώνεται με το άρθρο 45 ΣΛΕΕ και στο άρθρο 7 του κανονισμού 1612/68 δεν απαγορεύει μόνον τις άμεσες δυσμενείς διακρίσεις λόγω ιθαγένειας, αλλά και κάθε είδους έμμεση δυσμενή διάκριση η οποία, κατ' εφαρμογήν άλλων κριτηρίων διακρίσεως, καταλήγει στο ίδιο αποτέλεσμα. Στις εθνικές αρχές που επικαλούνται παρέκκλιση από τη θεμελιώδη αρχή της ελεύθερης κυκλοφορίας των προσώπων απόκειται να αποδεικνύουν, σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση, ότι οι ρυθμίσεις τους είναι αναγκαίες και ανάλογες προς τον επιδιωκόμενο σκοπό.

17 Η Επιτροπή υποστηρίζει ότι η προϋπόθεση διαμονής που προβλέπει ο νόμος WSF 2000 αποτελεί δυσμενή διάκριση. Είναι πρόδηλον ότι, ακόμη και αν η προϋπόθεση αυτή εφαρμοζόταν κατά τον ίδιο τρόπο στους ημεδαπούς και τους λοιπούς υπηκόους της Ευρωπαϊκής Ένωσης, θα ήταν ευκολότερο σαφώς να πληρούται από ημεδαπούς εργαζομένους και, ως εκ τούτου, να εισάγει ειδικότερα δυσμενέστερη μεταχείριση στους διακινούμενους εργαζομένους.

18 Επιπλέον, κατά την Επιτροπή, αυτή η προϋπόθεση εισάγει κατά μείζονα λόγο δυσμενή διάκριση εις βάρος των μεθοριακών εργαζομένων και των τέκνων τους που εξ ορισμού διαμένουν σε άλλο κράτος μέλος πλην του κράτους απασχολήσεως και δεν δύνανται να τηρούν τον κανόνα «τρία από τα έξι

έτη». Συναφώς, η Επιτροπή αποδίδει ιδιαίτερη σημασία στο γεγονός ότι το Βασίλειο των Κάτω Χωρών, έχοντας συνειδητοποιήσει το πρόβλημα αυτό, πρότεινε τροποποίηση της εθνικής νομοθεσίας προκειμένου να καταστεί δυνατή η κινητή χρηματοδότηση υπέρ φοιτητών που, ενώ είναι επιλέξιμοι για τη χρηματοδότηση σπουδών ανώτατης εκπαιδεύσεως στις Κάτω Χώρες, είχαν ζήσει στο «Βέλγιο, σε μία από τις γερμανικές μεθοριακές περιοχές ή στο Λουξεμβούργο επί τρία τουλάχιστον έτη κατά τη διάρκεια των έξι ετών πριν την έναρξη των σπουδών στην αλλοδαπή».

19 Η Επιτροπή εκτιμά ότι η ελεύθερη κυκλοφορία εργαζομένων στο εσωτερικό της Ευρωπαϊκής Ένωσης αποτελεί θεμελιώδες δικαίωμα και ότι εθνικά εμπόδια δικαιολογούνται μόνον εφόσον εντάσσονται στο πλαίσιο σκοπού συμβατού με τη Συνθήκη ΣΕΕ, δικαιολογούνται από επιτακτικό λόγο γενικού συμφέροντος, είναι ικανά να εξασφαλίσουν την εκπλήρωση του επιδιωκόμενου σκοπού και δεν βαίνουν πέραν του αναγκαίου για την εκπλήρωση του σκοπού αυτού μέτρου.

20 Η Επιτροπή υποστηρίζει ότι ο αναγκαίος και ανάλογος χαρακτήρας του κανόνα «τρία από τα έξι έτη» δεν προκύπτει, όπως διατείνονται οι ολλανδικές αρχές, από τις αποφάσεις της 15ης Μαρτίου 2005, C-209/03, Bidar (Συλλογή 2005, σ. I-2119), και της 18ης Νοεμβρίου 2008, C-158/07, Förster (Συλλογή 2008, σ. I-8507). Πράγματι, στις αποφάσεις αυτές, η ανάλυση του Δικαστηρίου αφορούσε την κατάσταση σπουδαστών που δεν ασκούσαν οικονομική δραστηριότητα και δεν ενέπιπταν στο πεδίο εφαρμογής ούτε του άρθρου 45 ΣΛΕΕ ούτε του κανονισμού 1612/68, από τους οποίους οι εθνικές αρχές μπορούσαν να απαιτούν ορισμένου βαθμού ένταξη στο κράτος μέλος υποδοχής. Αντιθέτως, κατά την Επιτροπή, πρέπει να εκτιμάται υπό το πρίσμα του άρθρου 45 ΣΛΕΕ και του κανονισμού 1612/68 η πρόσβαση των διακινούμενων εργαζομένων και των συντηρούμενων μελών της οικογένειάς τους σε κοινωνικά πλεονεκτήματα όπως είναι μια ενίσχυση χορηγούμενη για την πραγματοποίηση σπουδών ανώτατης εκπαιδεύσεως.

21 Εκτιμήσεις δημοσιονομικού χαρακτήρα δεν εμπίπτουν στην έννοια του επιτακτικού λόγου γενικού συμφέροντος που δικαιολογεί περιορισμό του θεμελιώδους δικαιώματος της ελεύθερης κυκλοφορίας εργαζομένων. Η Επιτροπή αμφιβάλλει ως προς το ότι ο κανόνας «τρία από τα έξι έτη» είναι ο μοναδικός που δύναται να εξασφαλίσει την εκπλήρωση του επιδιωκόμενου σκοπού. Συναφώς, ο περιορισμός του γεωγραφικού χώρου εντός του οποίου εφαρμόζεται η κινητή χρηματοδότηση και η διάρκειά της αποτελούν δυνητικά μέτρα. Προς αποφυγή της απάτης, προβλέπεται εξάλλου η διενέργεια ελέγχων στο έδαφος άλλων κρατών μελών πλην του Βασιλείου των Κάτω Χωρών διά της εφαρμογής μέτρων συντονισμού μεταξύ των κρατών μελών.

22 Το Βασίλειο των Κάτω Χωρών ζητεί την απόρριψη της προσφυγής.

23 Υποστηρίζει ότι ο κανόνας «τρία από τα έξι έτη» δεν εισάγει έμμεση δυσμενή διάκριση. Ο κανόνας αυτό διακρίνει μεταξύ των εργαζομένων που διαμένουν στις Κάτω Χώρες επί τρία τουλάχιστον έτη και εκείνων που δεν διέμεναν στο κράτος αυτό επί το εν λόγω διάστημα, διότι πρόκειται για μη παρεμφερείς καταστάσεις. Εφόσον οι διατάξεις του άρθρου 2.14 του νόμου WSF 2000 σκοπούν στην ενθάρρυνση των σπουδών εκτός των Κάτω Χωρών, τούτο προφανώς συνεπάγεται προϋπόθεση διαμονής στην ημεδαπή. Το Βασίλειο των Κάτω Χωρών επισημαίνει επίσης ότι η νομολογία του Δικαστηρίου έχει δεχθεί διαφορετική μεταχείριση με γνώμονα τον διαφορετικό τόπο συνήθους διαμονής.

24 Επικουρικώς, στην περίπτωση κατά την οποία θεωρηθούν παρεμφερείς οι υπό εξέταση καταστάσεις, το Βασίλειο των Κάτω Χωρών υποστηρίζει ότι η Επιτροπή αναγνωρίζει στο άρθρο 7 του κανονισμού 1612/68 υπερβολικά ευρύ πεδίο εφαρμογής. Το άρθρο αυτό αφορά καταρχήν μόνον τον ίδιο τον διακινούμενο εργαζόμενο ενώ τα πλεονεκτήματα που χορηγούνται στα τέκνα του στον τομέα της εκπαιδεύσεως αποτελούν αντικείμενο του άρθρου 12 του ίδιου κανονισμού. Το Βασίλειο των Κάτω Χωρών τονίζει ότι το τελευταίο αυτό άρθρο επιβάλλει στα τέκνα προϋπόθεση διαμονής, σκοπός της οποίας είναι ακριβώς η δημιουργία κάποιου δεσμού με την κοινωνία του κράτους μέλους υποδοχής.

Δεδομένου ότι τέτοια προϋπόθεση δεν προβλέπεται στο άρθρο 7, παράγραφος 2, του κανονισμού 1612/68, η εφαρμογή του στα τέκνα των εργαζομένων θα κατέληγε σε παράκαμψη των επιταγών του άρθρου 12.

25 Όλως επικουρικώς, το Βασίλειο των Κάτω Χωρών διατείνεται ότι ο κανόνας «τρία από τα έξι έτη» δικαιολογείται αντικειμενικώς και είναι ανάλογος προς τον επιδιωκόμενο σκοπό.

26 Κατά το Βασίλειο των Κάτω Χωρών, δεν είναι δυνατή η προαγωγή της κινητικότητας των σπουδαστών αν οι δικαιούχοι κινητής χρηματοδοτήσεως δεν έχουν πραγματικό δεσμό με τις Κάτω Χώρες. Αφενός, η χρηματοδότηση αυτή σκοπεί στην παροχή της δυνατότητας πραγματοποιήσεως σπουδών εκτός των Κάτω Χωρών στους σπουδαστές που κανονικά θα σπούδαζαν σ' αυτό το κράτος. Αφετέρου, η κατάργηση του κανόνα «τρία από τα έξι έτη» θα είχε απαράδεκτες οικονομικές συνέπειες και θα συνιστούσε απειλή για την ύπαρξη του εν λόγω καθεστώτος ενισχύσεων. Η επιβολή ορίων στον καθορισμό των δικαιούχων προκειμένου να μπορεί να εξασφαλισθεί η χρηματοδότηση αναγνωρίσθηκε από το Δικαστήριο με τις προαναφερθείσες αποφάσεις Bidar και Förster.

27 Κατά το Βασίλειο των Κάτω Χωρών, η προστασία των συμφερόντων αυτών δικαιολογεί την εφαρμογή του κανόνα «τρία από τα έξι έτη» επίσης στους μισθωτούς εργαζομένους, διότι άλλως θα εχορηγείτο κινητή χρηματοδότηση σε κατηγορίες σπουδαστών οι οποίες δεν θα έπρεπε να την λαμβάνουν. Τούτο θα συνέβαινε, παραδείγματος χάριν, στην περίπτωση σπουδαστών-εργαζομένων που ασκούν επαγγελματική δραστηριότητα βραχείας διάρκειας στις Κάτω Χώρες με μοναδικό σκοπό να τύχουν της εν λόγω χρηματοδοτήσεως.

28 Όσον αφορά την αναλογικότητα του κανόνα «τρία από τα έξι έτη», το Βασίλειο των Κάτω Χωρών επισημαίνει ότι κανένα άλλο μέτρο, όπως π.χ. η γνώση της ολλανδικής γλώσσας, η καθιέρωση γεωγραφικών ορίων πέραν των οποίων αποκλείεται η κινητή χρηματοδότηση ή η παράταση της διάρκειας διαμονής, δεν δύναται να προστατεύσει εξίσου αποτελεσματικά τα συμφέροντα που διακυβεύονται. Επιπλέον, υφίστανται για τα τέκνα των διακινούμενων προς τις Κάτω Χώρες εργαζομένων που διαμένουν εκτός του εδάφους του εν λόγω κράτους μέλους άλλες δυνατότητες χρηματικής ενισχύσεως, όπως η χρηματοδότηση των σπουδών τους στο κράτος μέλος διαμονής τους ή σε ολλανδικά εκπαιδευτικά ιδρύματα.

29 Το Βασίλειο των Κάτων Χωρών υπενθυμίζει, επιπλέον, ότι το άρθρο 11.5 του νόμου WSF 2000 περιλαμβάνει κανόνα επιείκειας ο οποίος καθιστά δυνατή, σε συγκεκριμένη περίπτωση, την απόκλιση από την προϋπόθεση διαμονής προς αποτροπή σοβαρής αδικίας.

30 Τέλος, κατά το Βασίλειο των Κάτων Χωρών, η Επιτροπή δεν λαμβάνει υπόψη το γεγονός ότι, από 1ης Σεπτεμβρίου 2007, ο κανόνας «τρία από τα έξι έτη» δεν εφαρμόζεται στα τέκνα των μεθοριακών εργαζομένων που επιθυμούν να πραγματοποιήσουν σπουδές σε ορισμένες όμορες περιοχές των Κάτω Χωρών, ήτοι στη Φλάνδρα και στην Περιφέρεια Βρυξελλών-Πρωτευούσης, καθώς και στη Βόρεια Ρηνανία-Βεστφαλία, στην Κάτω Σαξονία και στη Βρέμη. Η ισχύς αυτής της αποκλίσεως από την εφαρμογή της προϋποθέσεως διαμονής παρατάθηκε έως το 2014.

Εκτίμηση του Δικαστηρίου

31 Το άρθρο 45, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ προβλέπει ότι η ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων συνεπάγεται κατάργηση κάθε είδους δυσμενούς διακρίσεως λόγω ιθαγένειας μεταξύ των εργαζομένων των κρατών μελών, όσον αφορά την απασχόληση, τις αμοιβές και τους λοιπούς όρους εργασίας.

32 Κατά το άρθρο 7, παράγραφος 2, του κανονισμού 1612/68, ο εργαζόμενος που είναι υπήκοος κράτους μέλους απολαύει, στο έδαφος των λοιπών κρατών μελών, των ιδίων κοινωνικών και φορολογικών πλεονεκτημάτων με τους ημεδαπούς εργαζομένους.

33 Η διάταξη αυτή έχει αδιακρίτως εφαρμογή τόσο στους διακινούμενους εργαζομένους που διαμένουν σε κράτος μέλος υποδοχής όσο και στους μεθοριακούς εργαζομένους οι οποίοι, μολονότι ασκούν την έμμισθη δραστηριότητά τους στον τελευταίο αυτό κράτος μέλος, διαμένουν σε άλλο κράτος μέλος (απόφαση της 18ης Ιουλίου 2007, C-213/05, Geven, Συλλογή 2007, σ. I-6347, σκέψη 15).

34 Κατά πάγια νομολογία, ενίσχυση που χορηγείται για τη διαβίωση και την εκπαίδευση με σκοπό την εξακολούθηση πανεπιστημιακών σπουδών για την απόκτηση επαγγελματικών προσόντων αποτελεί κοινωνικό πλεονέκτημα κατά την έννοια του άρθρου 7, παράγραφος 2, του κανονισμού 1612/68 (απόφαση της 21ης Ιουνίου 1988, 39/86, Lair, Συλλογή 1988, σ. 3161, σκέψη 24, και προαναφερθείσα απόφαση Bernini, σκέψη 23).

35 Το Δικαστήριο έκρινε επίσης ότι η χρηματοδότηση σπουδών η παρεχόμενη από κράτος μέλος προς τα τέκνα των εργαζομένων αποτελεί, για ένα διακινούμενο εργαζόμενο, κοινωνικό πλεονέκτημα κατά την έννοια του εν λόγω άρθρου 7, παράγραφος 2, όταν ο οικείος εργαζόμενος εξακολουθεί να συντηρεί τον κατιόντα του (προαναφερθείσες αποφάσεις Bernini, σκέψεις 25 και 29, και Meeusen, σκέψη 19).

36 Το άρθρο 7, παράγραφος 2, του κανονισμού 1612/68 επιβάλλει στο κράτος μέλος που παρέχει στους ημεδαπούς εργαζομένους του τη δυνατότητα πραγματοποιήσεως προγράμματος καταρτίσεως σε άλλο κράτος μέλος την υποχρέωση παροχής της δυνατότητας αυτής και στους εγκατεστημένους στο έδαφός του εργαζομένους της Ένωσης (αποφάσεις της 27ης Σεπτεμβρίου 1988, 235/87, Matteucci, Συλλογή 1988, σ. 5589, σκέψη 16, και της 13ης Νοεμβρίου 1990, C-308/89, di Leo, Συλλογή 1990, σ. I-4185, σκέψη 14).

37 Συναφώς, υπενθυμίζεται ότι η αρχή της ίσης μεταχειρίσεως, που προβλέπεται τόσο στο άρθρο 45 ΣΛΕΕ όσο και στο άρθρο 7 του κανονισμού 1612/68, δεν απαγορεύει μόνον τις εμφανείς διακρίσεις λόγω ιθαγένειας, αλλά και κάθε μορφή συγκαλυμμένης διακρίσεως, η οποία, κατ' εφαρμογήν άλλων κριτηρίων διακρίσεως, καταλήγει στην πράξη στο ίδιο αποτέλεσμα (βλ., μεταξύ άλλων, αποφάσεις της 27ης Νοεμβρίου 1997, C-57/96, Meints, Συλλογή 1997, σ. I-6689, σκέψη 44, και της 10ης Σεπτεμβρίου 2009, C-269/07, Επιτροπή κατά Γερμανίας, Συλλογή 2009, σ. I-7811, σκέψη 53).

38 Τούτο συμβαίνει, μεταξύ άλλων, στην περίπτωση μέτρου όπως το επίμαχο εν προκειμένω που απαιτεί συγκεκριμένη διάρκεια διαμονής και, ως εκ τούτου, ενδέχεται να αποβαίνει σε βάρος, κατά κύριο λόγο, των διακινούμενων και των μεθοριακών εργαζομένων που είναι υπήκοοι άλλων κρατών μελών, κατά το μέτρο που οι μη κάτοικοι ημεδαπής είναι συνήθως και μη ημεδαποί (βλ., υπό την έννοια αυτή, αποφάσεις της 29ης Απριλίου 1999, C-224/97, Ciola, C-224/97, Συλλογή 1997, σ. I-2517, σκέψη 14, και της 25ης Ιανουαρίου 2011, C-382/08, Neukirchinger, Συλλογή 2011, σ. I-139, σκέψη 34). Στο πλαίσιο αυτό, είναι αδιάφορο ότι το επίδικο μέτρο πλήττει, ενδεχομένως, τόσο τους ημεδαπούς που κατοικούν σε άλλα τμήματα της εθνικής επικράτειας όσο και τους υπηκόους των άλλων κρατών μελών. Για να μπορεί ένα μέτρο να χαρακτηριστεί ως μέτρο που δημιουργεί διακρίσεις, δεν χρειάζεται το μέτρο αυτό να έχει ως αποτέλεσμα να ευνοεί το σύνολο των ημεδαπών ή να περιάγει σε δυσμενή θέση αποκλειστικώς και μόνον τους υπηκόους άλλων κρατών μελών χωρίς να θίγει τους ημεδαπούς (βλ., υπ' αυτή την έννοια, μεταξύ άλλων, την απόφαση της 16ης Ιανουαρίου 2003, C-388/01, Επιτροπή κατά Ιταλίας, Συλλογή 2003, σ. I-721, σκέψη 14).

39 Το άρθρο 2.14, παράγραφος 2, του νόμου WSF 2000 στηρίζεται ακριβώς σε αυτό το είδος κριτηρίου, στο μέτρο που εξαρτά την κινητή χρηματοδότηση, μεταξύ άλλων, από την προϋπόθεση να έχει διαμείνει ο ενδιαφερόμενος στις Κάτω Χώρες επί τρία τουλάχιστον έτη κατά τη διάρκεια των έξι ετών που προηγούνται της εγγραφής του σε πρόγραμμα σπουδών ανώτατης εκπαιδεύσεως εκτός του εν λόγω κράτους μέλους.

40 Το Βασίλειο των Κάτω Χωρών υποστηρίζει, ωστόσο, ότι η επίμαχη ολλανδική ρύθμιση εισάγει διάκριση μεταξύ των εργαζομένων που διαμένουν στις Κάτω Χώρες επί τρία τουλάχιστον έτη και εκείνων που δεν πληρούν την προϋπόθεση αυτή, διότι κατά την εκτίμησή του πρόκειται για διαφορετικές καταστάσεις. Συγκεκριμένα, από απόψεως κινητικότητας των σπουδαστών, η κατάσταση

στην οποία σπουδαστές με συνήθη διαμονή στις Κάτω Χώρες παρακινούνται να μεταβούν εκτός του εδάφους του κράτους αυτού είναι εντελώς διαφορετική από εκείνη στην οποία σπουδαστές που διαμένουν εκτός των Κάτω Χωρών παρακινούνται να σπουδάσουν εκτός του εν λόγω κράτους μέλους. Ένα συνυφασμένο με τη ρύθμιση αυτή χαρακτηριστικό είναι ότι αφορά αποκλειστικώς πρόσωπα που διαμένουν στις Κάτω Χώρες και των οποίων η πρώτη σκέψη είναι βεβαίως να σπουδάσουν εντός αυτού του κράτους μέλους. Το γεγονός ότι οι καταστάσεις αυτές δεν είναι παρεμφερείς αποκλείει επομένως κάθε είδους δυσμενή διάκριση.

41 Συναφώς, επισημαίνεται ότι, κατά πάγια νομολογία, δυσμενής διάκριση υφίσταται μόνον όταν εφαρμόζονται διαφορετικοί κανόνες σε παρεμφερείς καταστάσεις ή όταν ο ίδιος κανόνας εφαρμόζεται σε διαφορετικές καταστάσεις (βλ., μεταξύ άλλων, αποφάσεις της 14ης Φεβρουαρίου 1995, C-279/93, Schumacker, Συλλογή 1995, σ. I-225, σκέψη 30, και της 1ης Δεκεμβρίου 2011, C-253/09, Επιτροπή κατά Ουγγαρίας, Συλλογή 2011, σ. I-12391, σκέψη 50).

42 Η μη εισάγουσα δυσμενή διάκριση εφαρμογή της αρχής αυτής επιτάσσει να στηρίζεται το κριτήριο του παρεμφερούς χαρακτήρα σε αντικειμενικά και δυνάμενα να προσδιορισθούν εύκολα στοιχεία. Το κριτήριο αυτό δεν μπορεί να στηρίζεται στην απλή πιθανότητα οι εργαζόμενοι που ασκούν έμμισθη δραστηριότητα στις Κάτω Χώρες αλλά διαμένουν εντός άλλου κράτους μέλους να μην σπουδάζουν στις Κάτω Χώρες, αλλά στο κράτος μέλος διαμονής.

43 Όπως επισήμανε η γενική εισαγγελέας με τα σημεία 52 και 53 των προτάσεών της, το Βασίλειο των Κάτω Χωρών, αναγνωρίζοντας ότι τα τέκνα διακινούμενων εργαζομένων που επιθυμούν να σπουδάσουν στις Κάτω Χώρες θα έπρεπε να απολαύουν δικαιώματος χρηματοδοτήσεως για ανώτατες σπουδές υπό τους ίδιους όρους με τους Ολλανδούς υπηκόους, ανεξαρτήτως αν οι εν λόγω διακινούμενοι εργαζόμενοι διαμένουν στις Κάτω Χώρες ή σε άλλο κράτος, δέχθηκε εμμέσως ότι ορισμένα τέκνα διακινούμενων εργαζομένων μπορούν τουλάχιστον, όπως και τα τέκνα Ολλανδών, να έχουν πρόσβαση στις σπουδές στις Κάτω Χώρες, ανεξαρτήτως αν διαμένουν εκεί. Ως εκ τούτου, το Βασίλειο των Κάτω Χωρών δεν μπορεί να υποστηρίξει βασίμως ότι ο τόπος διαμονής θα καθορίσει, σχεδόν αυτομάτως, τον τόπο στον οποίο θα σπουδάσει ο διακινούμενος εργαζόμενος ή τα τέκνα του.

44 Συνεπώς, όσον αφορά την πρόσβαση στην κινητή χρηματοδότηση, η κατάσταση ενός διακινούμενου εργαζομένου που ασκεί τη δραστηριότητά του στις Κάτω Χώρες αλλά διαμένει σε άλλο κράτος μέλος ή ενός εργαζομένου που και διαμένει και ασκεί τη δραστηριότητά του στις Κάτω Χώρες χωρίς να μπορεί να επικαλεστεί τη διάρκεια της διαμονής που απαιτεί το επίδικο μέτρο είναι δυνατόν να θεωρηθεί παρεμφερής με την κατάσταση ενός Ολλανδού εργαζομένου που διαμένει και εργάζεται στις Κάτω Χώρες.

45 Επικουρικώς, το Βασίλειο των Κάτω Χωρών υποστηρίζει ότι η εκ μέρους της Επιτροπής ερμηνεία του άρθρου 7, παράγραφος 2, του κανονισμού 1612/68 είναι υπερβολικά ευρεία, στο μέτρο που η διάταξη αυτή αφορά καταρχήν τον διακινούμενο εργαζόμενο. Τα πλεονεκτήματα που απευθύνονται στα τέκνα του διακινούμενου εργαζομένου όσον αφορά την πρόσβαση στην εκπαίδευση προκύπτουν από το άρθρο 12 του κανονισμού αυτού, το οποίο προβλέπει προϋπόθεση διαμονής που έχει εφαρμογή στα οικεία τέκνα.

46 Κατά το Βασίλειο των Κάτω Χωρών, με τις προαναφερθείσες αποφάσεις Bernini και Meeusen, το Δικαστήριο, κρίνοντας ότι το άρθρο 7, παράγραφος 2, του κανονισμού 1612/68 είχε εφαρμογή στα τέκνα των διακινούμενων εργαζομένων, δεν έλαβε υπόψη αυτή τη διαφορά στο πεδίο εφαρμογής των δύο διατάξεων. Ωστόσο, το Δικαστήριο έκρινε κατ' αυτόν τον τρόπο αποκλειστικώς και μόνο διότι στις υποθέσεις επί των οποίων εκδόθηκαν οι εν λόγω αποφάσεις το Δικαστήριο έπρεπε να αποφανθεί επί περιπτώσεων άμεσης δυσμενούς διακρίσεως. Συνεπώς, ήταν αναγκαίο να εφαρμόσει το άρθρο 7, παράγραφος 2, του κανονισμού 1612/68. Αντιθέτως, στις περιπτώσεις στις οποίες δεν υφίσταται άμεση δυσμενής διάκριση όπως η προκείμενη, η ανάγκη αυτή είναι λιγότερο επιτακτική και η εφαρμογή του άρθρου 12 του εν λόγω κανονισμού είναι επιβεβλημένη.

47 Επί του σημείου αυτού, είναι σκόπιμες οι ακόλουθες εκτιμήσεις.

48 Τα μέλη της οικογένειας ενός διακινούμενου εργαζομένου είναι έμμεσοι αποδέκτες του δικαιώματος ίσης μεταχειρίσεως που παρέχει στον εν λόγω εργαζόμενο το άρθρο 7, παράγραφος 2, του κανονισμού 1612/68. Εφόσον η χορήγηση χρηματοδοτήσεως σπουδών σε τέκνο διακινούμενου εργαζομένου αποτελεί για τον διακινούμενο εργαζόμενο κοινωνικό πλεονέκτημα, το ίδιο το τέκνο δύναται να επικαλεστεί τη διάταξη αυτή προκειμένου να λάβει την εν λόγω χρηματοδότηση, αν αυτή, βάσει του εθνικού δικαίου, χορηγείται απευθείας στον σπουδαστή. Εντούτοις, το δικαίωμα αυτό δεν αποτελεί κοινωνικό πλεονέκτημα υπέρ του διακινουμένου εργαζομένου υπό την έννοια της εν λόγω διατάξεως παρά μόνον εφόσον αυτός συντηρεί τον κατιόντα του (απόφαση της 18ης Ιουνίου 1987, 316/85, Lebon, Συλλογή 1987, σ. 2811, σκέψεις 12 και 13, καθώς και προαναφερθείσα απόφαση Bernini, σκέψεις 25 και 26).

49 Αντιθέτως, το άρθρο 12 του κανονισμού 1612/68 παρέχει στα τέκνα ενός διακινούμενου εργαζομένου ένα πλήρες δικαίωμα προσβάσεως στην εκπαίδευση. Το δικαίωμα αυτό δεν εξαρτάται ούτε από την ιδιότητα συντηρούμενου τέκνου (απόφαση της 4ης Μαΐου 1995, C-7/94, Gaal, Συλλογή 1995, σ. I-1031, σκέψη 25), ούτε από το δικαίωμα παραμονής των γονέων τους στο κράτος μέλος υποδοχής (απόφαση της 23ης Φεβρουαρίου 2010, C-310/08, Ibrahim, Συλλογή 2010, σ. I-1065, σκέψη 40). Το εν λόγω δικαίωμα δεν περιορίζεται επίσης στα τέκνα των διακινούμενων εργαζομένων, καθόσον αφορά επίσης τα τέκνα των παλαιών διακινούμενων εργαζομένων (προαναφερθείσα απόφαση Ibrahim, σκέψη 39).

50 Το άρθρο 12 απαιτεί αποκλειστικώς να έχει ζήσει το τέκνο με τους γονείς του ή με τον έναν εξ αυτών σε κράτος μέλος, ενόσω ένας τουλάχιστον από τους γονείς του κατοικούσε εκεί ως εργαζόμενος (αποφάσεις της 21ης Ιουνίου 1988, 197/86, Brown, Συλλογή 1988, σ. 3205, σκέψη 30, και της 23ης Φεβρουαρίου 2010, C-480/08, Teixeira, Συλλογή 2010, σ. I-1107, σκέψη 52).

51 Μολονότι είναι γεγονός ότι τα άρθρα 7, παράγραφος 2, και 12 του κανονισμού 1612/68 έχουν διαφορετικό προσωπικό πεδίο εφαρμογής, εντούτοις είναι επίσης γεγονός ότι το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι αμφότερα τα άρθρα αυτά υπαγορεύουν πανομοιότυπα ένα γενικό κανόνα ο οποίος, στον τομέα της εκπαιδεύσεως, επιβάλλει σε κάθε κράτος μέλος την υποχρέωση να διασφαλίζει την ίση μεταχείριση των υπηκόων του και των τέκνων των εγκατεστημένων στο έδαφός του εργαζομένων υπηκόων άλλου κράτους μέλους (προαναφερθείσα απόφαση di Leo, σκέψη 15).

52 Όσον αφορά το σχετικό με τις προαναφερθείσες αποφάσεις Bernini και Meeusen επιχείρημα των Κάτω Χωρών, αρκεί να υπομνησθεί η περιλαμβανόμενη στη σκέψη 37 της παρούσας αποφάσεως νομολογία, κατά την οποία το άρθρο 7, παράγραφος 2, του κανονισμού 1612/68 δεν απαγορεύει μόνον τις εμφανείς διακρίσεις λόγω ιθαγενείας, αλλά και κάθε μορφή συγκεκαλυμμένης διακρίσεως, η οποία, κατ' εφαρμογήν άλλων κριτηρίων διακρίσεως, καταλήγει στην πράξη στο ίδιο αποτέλεσμα.

53 Κατά τα λοιπά, όπως επισήμανε ο γενικός εισαγγελέας με το σημείο 35 των προτάσεών του, το εύρος του προσωπικού πεδίου εφαρμογής της υποχρεώσεως ίσης μεταχειρίσεως του άρθρου 7, παράγραφος 2, του κανονισμού 1612/68 δεν εξαρτάται από τη φύση της δυσμενούς διακρίσεως.

54 Εντεύθεν προκύπτει ότι η προϋπόθεση διαμονής που προβλέπει το άρθρο 2.14, παράγραφος 2, του νόμου WSF 2000 εισάγει άνιση μεταχείριση μεταξύ των Ολλανδών εργαζομένων και των διακινούμενων εργαζομένων που διαμένουν στις Κάτω Χώρες ή ασκούν την έμμισθη δραστηριότητά τους εντός του εν λόγω κράτους μέλους ως μεθοριακοί εργαζόμενοι, όσον αφορά την πρόσβαση στην κινητή χρηματοδότηση.

55 Η ανισότητα αυτή συνιστά έμμεση διάκριση απαγορευόμενη από το άρθρο 7, παράγραφος 2, του κανονισμού 1612/68, εκτός αν δικαιολογείται αντικειμενικώς. Ακόμη και στην περίπτωση αυτή όμως, πρέπει η εν λόγω διάκριση να είναι ικανή να εξασφαλίσει την εκπλήρωση του επίμαχου σκοπού και να μη βαίνει πέραν του αναγκαίου για την εκπλήρωσή του μέτρου (βλ., μεταξύ άλλων, απόφαση της 16ης Μαρτίου 2010, C-325/08, Olympique Lyonnais, Συλλογή 2010, σ. I-2177, σκέψη 38).

56 Εν προκειμένω, το Βασίλειο των Κάτω Χωρών προβάλλει δύο λόγους δυνάμενους να δικαιολογήσουν την επίδικη προϋπόθεση διαμονής. Αφενός, η προϋπόθεση αυτή είναι κατά την εκτίμησή του αναγκαία για την αποτροπή ενδεχόμενης παράλογης οικονομικής επιβαρύνσεως η οποία θα είχε συνέπειες για την ίδια την ύπαρξη του οικείου καθεστώτος ενισχύσεων. Αφετέρου, δεδομένου ότι η επίμαχη εθνική ρύθμιση σκοπεί στην ενθάρρυνση της πραγματοποιήσεως σπουδών εκτός των Κάτω Χωρών, της εν λόγω κινητής χρηματοδοτήσεως μπορούν να τύχουν μόνον οι σπουδαστές που, ελλείψει της χρηματοδοτήσεως αυτής, θα πραγματοποιούσαν τις σπουδές τους στις Κάτω Χώρες.

57 Όσον αφορά τους δικαιολογητικούς λόγους που σχετίζονται με τα επιπλέον έξοδα που συνεπάγεται η μη εφαρμογή της προϋποθέσεως διαμονής, πρέπει να τονιστεί ότι οι χρηματοοικονομικοί λόγοι, μολονότι μπορούν να αποτελούν το έρεισμα των επιλογών κοινωνικής πολιτικής ενός κράτους μέλους και να επηρεάζουν τη φύση ή την έκταση των μέτρων κοινωνικής προστασίας που επιθυμεί να θεσπίσει το κράτος αυτό, δεν συνιστούν πάντως, αυτοί καθαυτοί, σκοπό επιδιωκόμενο με την πολιτική αυτή και, επομένως, δεν μπορούν να δικαιολογήσουν διάκριση σε βάρος των διακινούμενων εργαζομένων (βλ., υπό την έννοια αυτή, αποφάσεις της 20ής Μαρτίου 2003, C-187/00, Kutz-Bauer, Συλλογή 2003, σ. I-2741, σκέψη 59, και της 10ης Μαρτίου 2005, C-196/02, Νικολούδη, Συλλογή 2005, σ. I-1789, σκέψη 53).

58 Το να γίνει δεκτό ότι θεωρήσεις αναγόμενες στον προϋπολογισμό μπορούν να δικαιολογήσουν διαφορά μεταχειρίσεως ανδρών και γυναικών η οποία, ελλείψει αυτών, θα συνιστούσε έμμεση δυσμενή διάκριση λόγω φύλου συνεπάγεται ότι η εφαρμογή και το περιεχόμενο ενός τόσο θεμελιώδους κανόνα του δικαίου της Ένωσης, όπως της ισότητας ανδρών και γυναικών, μπορούν να ποικίλλουν, από πλευράς χρόνου και τόπου, ανάλογα με την κατάσταση των δημοσίων οικονομικών των κρατών μελών (βλ., υπό την έννοια αυτή, αποφάσεις της 24ης Φεβρουαρίου 1994, C-343/92, Roks κ.λπ., Συλλογή 1994, σ. I-571, σκέψη 36, καθώς και της 11ης Σεπτεμβρίου 2003, C-77/02, Steinicke, Συλλογή 2003, σ. I-9027, σκέψη 67).

59 Το Βασίλειο των Κάτω Χωρών υποστηρίζει εντούτοις ότι, με την προαναφερθείσα απόφαση Bidar, το Δικαστήριο έκρινε θεμιτό τον σκοπό του περιορισμού, μέσω της επιβολής προϋποθέσεως διαμονής, των δικαιούχων ενισχύσεως για την κάλυψη των εξόδων διαβιώσεως σπουδαστών προερχομένων από άλλα κράτη μέλη, προκειμένου να εξασφαλισθεί ότι η χορήγηση της ενισχύσεως αυτής δεν θα αποτελέσει παράλογη επιβάρυνση για το κράτος μέλος υποδοχής. Η νομολογία αυτή επιβεβαιώθηκε με την προαναφερθείσα απόφαση Förster.

60 Πρέπει να τονιστεί ότι στις υποθέσεις επί των οποίων εκδόθηκαν οι προαναφερθείσες αποφάσεις Bidar και Förster, το Δικαστήριο κλήθηκε να αποφανθεί επί προϋποθέσεων διαμονής επιβαλλόμενων από το οικείο κράτος μέλος στο πλαίσιο της χορηγήσεως υποτροφιών σε σπουδαστές υπηκόους άλλων κρατών μελών που δεν είχαν την ιδιότητα του διακινούμενου εργαζομένου ή μελών της οικογένειάς του.

61 Μολονότι είναι γεγονός ότι το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι θα μπορούσε το κράτος μέλος υποδοχής να απαιτεί από τους επίμαχους σπουδαστές ορισμένου βαθμού ένταξη στο εν λόγω κράτος προκειμένου να μπορέσουν να λάβουν υποτροφία καλύπτουσα τα έξοδά τους διαβιώσεως, εντούτοις το Δικαστήριο είχε προηγουμένως διαπιστώσει ότι οι ενδιαφερόμενοι δεν ενέπιπταν στο πεδίο εφαρμογής των διατάξεων του δικαίου της Ένωσης περί ελεύθερης κυκλοφορίας εργαζομένων και ιδίως του κανονισμού 1612/68 (βλ. προαναφερθείσες αποφάσεις Bidar, σκέψη 29, και Förster, σκέψεις 32 και 33).

62 Ομοίως, στην απόφαση της 7ης Σεπτεμβρίου 2004, C-456/02, Trojani (Συλλογή 2004, σ. I-7573), το Δικαστήριο, πριν εξακριβώσει αν υπήκοος κράτους μέλους μη έχων επαρκείς πόρους ήταν σε θέση να επικαλεστεί την ιδιότητα του πολίτη και τα δικαιώματα που διασφαλίζει το άρθρο 21 ΣΛΕΕ, προκειμένου να του χορηγηθεί κοινωνική παροχή εντός άλλου κράτους μέλους, ανέθεσε καταρχάς στον εθνικό δικαστή την ευθύνη του ελέγχου των πραγματικών περιστατικών που ήταν αναγκαίος για να εξακριβωθεί αν ο οικείος υπήκοος είχε την ιδιότητα του εργαζομένου, κατά την έννοια του άρθρου 45 ΣΛΕΕ.

63 Μολονότι η δυνατότητα που αναγνωρίζει το Δικαστήριο στα κράτη μέλη, υπό την επιφύλαξη της τηρήσεως ορισμένων προϋποθέσεων, να απαιτούν από τους υπηκόους άλλων κρατών μελών ορισμένο επίπεδο εντάξεως στις κοινωνίες τους προκειμένου να μπορούν να απολαύουν κοινωνικών πλεονεκτημάτων, όπως είναι οι χρηματικές ενισχύσεις για την εκπαίδευση, δεν περιορίζεται στις καταστάσεις στις οποίες οι αιτούντες την οικεία ενίσχυση είναι πολίτες μη ασκούντες οικονομική δραστηριότητα, η απαίτηση να πληρούται μια προϋπόθεση διαμονής όπως η προβλεπόμενη στο άρθρο 2.14, παράγραφος 2, του νόμου WSF 2000 προκειμένου να αποδειχθεί η απαιτούμενη ένταξη στην κοινωνία είναι καταρχήν απρόσφορη όσον αφορά τους διακινούμενους και μεθοριακούς εργαζομένους.

64 Η διάκριση μεταξύ των διακινούμενων εργαζομένων και των μελών της οικογένειάς τους, αφενός, και των πολιτών της Ένωσης που ζητούν ενισχύσεις χωρίς να δραστηριοποιούνται οικονομικώς, αφετέρου, προκύπτει από το άρθρο 24 της οδηγίας 2004/38/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 29ης Απριλίου 2004, σχετικά με το δικαίωμα των πολιτών της Ένωσης και των μελών των οικογενειών τους να κυκλοφορούν και να διαμένουν ελεύθερα στην επικράτεια των κρατών μελών, για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΟΚ) 1612/68 και την κατάργηση των οδηγιών 64/221/ΕΟΚ, 68/360/ΕΟΚ, 72/194/ΕΟΚ, 73/148/ΕΟΚ, 75/34/ΕΟΚ, 75/35/ΕΟΚ, 90/364/ΕΟΚ, 90/365/ΕΟΚ και 93/96/ΕΟΚ (ΕΕ L 158, σ. 77, και διορθωτικά ΕΕ 2004, L 229, σ. 35, και ΕΕ 2005, L 197, σ. 34). Η τελευταία αυτή διάταξη καίτοι προβλέπει, στο σημείο της 1, ότι κάθε πολίτης της Ένωσης που διαμένει στο έδαφος του κράτους μέλους υποδοχής δυνάμει της οδηγίας αυτής απολαύει δικαιώματος ίσης μεταχειρίσεως «στον τομέα εφαρμογής της Συνθήκης», εντούτοις, στο σημείο της 2, ορίζει ότι κράτος μέλος μπορεί, όταν πρόκειται για άλλα πρόσωπα πλην των μισθωτών εργαζομένων, των μη μισθωτών εργαζομένων, των προσώπων που διατηρούν την ιδιότητα αυτή ή των μελών της οικογένειάς τους, να περιορίζει τη χορήγηση των ενισχύσεων διαβιώσεως υπό μορφή υποτροφιών ή δανείων στους σπουδαστές που δεν έχουν αποκτήσει δικαίωμα μόνιμης διαμονής.

65 Όσον αφορά τους διακινούμενους και μεθοριακούς εργαζομένους, το γεγονός ότι έχουν εισέλθει στην αγορά εργασίας κράτους μέλους δημιουργεί, καταρχήν, επαρκή δεσμό εντάξεως στην κοινωνία του εν λόγω κράτους μέλους, ο οποίος τους παρέχει τη δυνατότητα να εμπίπτουν εντός του εδάφους του στην αρχή της ίσης μεταχειρίσεως σε σχέση με τους ημεδαπούς εργαζομένους ως προς τα κοινωνικά προνόμια. Η αρχή αυτή δεν καλύπτει μόνον όλους τους όρους εργασίας και απασχολήσεως, αλλά και όλα τα πλεονεκτήματα τα οποία, ανεξαρτήτως του αν συνδέονται με σύμβαση εργασίας, αναγνωρίζονται εν γένει στους ημεδαπούς εργαζομένους, κυρίως λόγω της αντικειμενικής ιδιότητάς τους ως εργαζόμενοι ή απλώς και μόνο λόγω του ότι έχουν τη συνήθη διαμονή τους στο εθνικό έδαφος (βλ., μεταξύ άλλων, απόφαση της 12ης Μαΐου 1998, C-85/96, Martínez Sala, Συλλογή 1998, σ. I-2691, σκέψη 25, και προαναφερθείσα απόφαση Επιτροπή κατά Γερμανίας, σκέψη 39).

66 Ο δεσμός εντάξεως προκύπτει ιδίως από το γεγονός ότι, με τις φορολογικές εισφορές που καταβάλλει ο διακινούμενος εργαζόμενος στο κράτος μέλος υποδοχής στο πλαίσιο της ασκήσεως της έμμισθης δραστηριότητάς του, αυτός συμβάλλει στη χρηματοδότηση της κοινωνικής πολιτικής του εν λόγω κράτους και πρέπει να απολαύει κοινωνικών παροχών υπό τους ίδιους όρους με τους ημεδαπούς εργαζομένους.

67 Υπέρ του συμπεράσματος αυτού συνηγορεί η τρίτη αιτιολογική σκέψη του κανονισμού 1612/68, κατά την οποία η κινητικότητα του εργατικού δυναμικού στην Ένωση πρέπει να αποτελεί για τον εργαζόμενο ένα από τα μέσα που του εξασφαλίζουν τη δυνατότητα να βελτιώσει τους όρους διαβιώσεως και εργασίας του και να διευκολύνει την κοινωνική του προαγωγή, και ταυτόχρονα πρέπει να συμβάλλει στην ικανοποίηση των αναγκών της οικονομίας των κρατών μελών.

68 Όσον αφορά τον κίνδυνο καταχρήσεως που προβάλλει το Βασίλειο των Κάτω Χωρών, ο οποίος απορρέει ιδίως από την άσκηση επαγγελματικών δραστηριοτήτων για βραχεία περίοδο με μοναδικό σκοπό την απόκτηση κινητής χρηματοδοτήσεως, πρέπει να τονιστεί ότι η έννοια του «εργαζομένου» κατά το άρθρο 45 ΣΛΕΕ έχει αυτοτελές περιεχόμενο στο δίκαιο της Ένωσης και δεν πρέπει να ερμηνεύεται συσταλτικώς. Ως «εργαζόμενος» πρέπει να θεωρείται κάθε πρόσωπο που ασκεί δραστηριότητες πραγματικές και γνήσιες, αποκλειομένων των δραστηριοτήτων που είναι τόσο περιορισμένες ώστε να εμφανίζονται ως καθαρώς περιθωριακές και επουσιώδεις. Το χαρακτηριστικό της σχέσεως εργασίας είναι, σύμφωνα με τη νομολογία του Δικαστηρίου, το γεγονός ότι ένα πρόσωπο παρέχει, κατά τη διάρκεια ορισμένου χρόνου, προς έτερο και υπό τη διεύθυνση αυτού του τελευταίου, υπηρεσίες έναντι των οποίων λαμβάνει αμοιβή (βλ., μεταξύ άλλων, αποφάσεις της 3ης Ιουλίου 1986, 66/85, Lawrie-Blum, Συλλογή 1986, σ. 2121, σκέψεις 16 και 17, καθώς και της 14ης Οκτωβρίου 2010, C-345/09, van Delft κ.λπ., Συλλογή 2010, σ. I-9879, σκέψη 89).

69 Λαμβανομένων υπόψη των ανωτέρω σκέψεων, ο σκοπός του Βασιλείου των Κάτω Χωρών περί αποτροπής παράλογης οικονομικής επιβαρύνσεως δεν μπορεί να θεωρηθεί ως επιτακτικός λόγος γενικού συμφέροντος ικανός να δικαιολογήσει άνιση μεταχείριση μεταξύ των Ολλανδών εργαζομένων και των εργαζομένων των λοιπών κρατών μελών.

70 Κατά το Βασίλειο των Κάτω Χωρών, η προϋπόθεση διαμονής του άρθρου 2.14, παράγραφος 2, του νόμου WSF 2000 μπορεί εν τέλει να θεωρηθεί θεμιτή αν στηριχθεί σε άλλο αντικειμενικό λόγο, πλην εκείνου της αποτροπής παράλογης οικονομικής επιβαρύνσεως. Ο σκοπός της κινητής χρηματοδοτήσεως έγκειται επίσης στην αύξηση της κινητικότητας των σπουδαστών διά της παρακινήσεώς τους να πραγματοποιούν σπουδές εκτός των Κάτω Χωρών. Οι σπουδές αυτές δεν παρέχουν οφέλη μόνο στους σπουδαστές, αλλά εν γένει στην ολλανδική κοινωνία και ειδικότερα στην ολλανδική αγορά εργασίας.

71 Είναι γεγονός ότι ο σκοπός της ενισχύσεως της κινητικότητας των σπουδαστών είναι προς το γενικό συμφέρον. Αρκεί, επί του σημείου αυτού, να τονιστεί ότι η ενίσχυση της κινητικότητας καταλέγεται στις ενέργειες με τις οποίες έχει επιφορτίσει την Ένωση το άρθρο 165 ΣΛΕΕ στο πλαίσιο της πολιτικής για την εκπαίδευση, την επαγγελματική κατάρτιση, τη νέα γενιά και τον αθλητισμό. Εξάλλου, από την πρώτη αιτιολογική σκέψη της συστάσεως του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 18ης Δεκεμβρίου 2006, σχετικά με τη διακρατική κινητικότητα εντός της Κοινότητας για σκοπούς εκπαίδευσης και κατάρτισης: Ευρωπαϊκός χάρτης ποιότητας για την κινητικότητα (ΕΕ L 394, σ. 5), προκύπτει ότι η κινητικότητα στην εκπαίδευση και την κατάρτιση αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της ελεύθερης κυκλοφορίας των προσώπων και συνιστά έναν από τους κύριους τομείς δράσης της Ένωσης.

72 Υπό το πρίσμα αυτό, ο προβαλλόμενος από το Βασίλειο των Κάτω Χωρών δικαιολογητικός λόγος περί προαγωγής της κινητικότητας των σπουδαστών αποτελεί επιτακτικό λόγο γενικού συμφέροντος δυνάμενο να δικαιολογήσει περιορισμό της αρχής της απαγορεύσεως των διακρίσεων λόγω ιθαγένειας.

73 Ωστόσο, όπως επισημάνθηκε στη σκέψη 55 της παρούσας αποφάσεως, ρύθμιση δυνάμενη να περιορίσει θεμελιώδη ελευθερία διασφαλιζόμενη από τη Συνθήκη, όπως είναι η ελεύθερη κυκλοφορία εργαζομένων, είναι ικανή να εξασφαλίσει την εκπλήρωση του επιδιωκόμενου θεμιτού σκοπού και δεν βαίνει πέραν του απαραίτητου για την εκπλήρωση του σκοπού αυτού μέτρου.

74 Όσον αφορά τον πρόσφορο χαρακτήρα της προϋποθέσεως διαμονής που προβλέπει το άρθρο 2.14, παράγραφος 2, του νόμου WSF 2000, το Βασίλειο των Κάτω Χωρών υποστηρίζει ότι η προϋπόθεση αυτή εγγυάται τη χορήγηση της κινητής χρηματοδοτήσεως μόνο στους σπουδαστές των οποίων πρέπει να ενισχυθεί η κινητικότητα.

75 Η εκτίμηση του Βασιλείου των Κάτω Χωρών ότι ο κανόνας «τρία από τα έξι έτη» είναι απαραίτητος προκειμένου η κινητή χρηματοδότηση να χορηγείται αποκλειστικώς σε συγκεκριμένη κατηγορία σπουδαστών στηρίζεται σε δύο συλλογιστικές βάσεις.

76 Αφενός, το ολλανδικό καθεστώς ενισχύσεως των σπουδών που πραγματοποιούνται εκτός των Κάτω Χωρών απευθύνεται στους διαμένοντες στις Κάτω Χώρες σπουδαστές οι οποίοι, ελλείψει των ενισχύσεων αυτών, θα πραγματοποιούσαν τις σπουδές τους εντός αυτού του κράτους μέλους. Αντιθέτως, οι σπουδαστές που δεν διαμένουν στις Κάτω Χώρες θα επέλεγαν καταρχήν να σπουδάσουν στο κράτος μέλος διαμονής τους, με αποτέλεσμα να μην ενισχύεται η κινητικότητα. Το κράτος μέλος διαμονής του σπουδαστή, είτε πρόκειται για το Βασίλειο των Κάτω Χωρών είτε όχι, καθορίζει σχεδόν αυτομάτως τον τόπο στον οποίο θα πραγματοποιηθούν οι σπουδές.

77 Αφετέρου, τονίζοντας τα πλεονεκτήματα της πολιτικής ενισχύσεως της κινητικότητας των σπουδαστών λόγω των ωφελημάτων που συνεπάγονται οι σπουδές εκτός των Κάτω Χωρών τόσο για τους σπουδαστές όσο και για την ολλανδική κοινωνία και αγορά εργασίας, το Βασίλειο των Κάτω Χωρών εκφράζει την προσδοκία ότι οι σπουδαστές που θα επωφεληθούν από το καθεστώς αυτό θα επιστρέψουν στις Κάτω Χώρες αφού ολοκληρώσουν τις σπουδές τους προκειμένου να διαμείνουν και να εργασθούν εκεί.

78 Όπως επισημάνθηκε στη σκέψη 43 της παρούσας αποφάσεως, οι Κάτω Χώρες δέχθηκαν επίσης ότι ορισμένα τέκνα διακινούμενων εργαζομένων θα επιλέξουν να σπουδάσουν στις Κάτω Χώρες, είτε διαμένουν εκεί είτε όχι. Πρέπει πάντως να αναγνωρισθεί ότι τα περιλαμβανόμενα στις σκέψεις 76 και 77 της παρούσας αποφάσεως στοιχεία μάλλον αντανακλούν την κατάσταση της πλειονότητας των σπουδαστών.

79 Πρέπει συνεπώς να διαπιστωθεί ότι η προϋπόθεση διαμονής του άρθρου 2.14, παράγραφος 2, του νόμου WSF 2000 είναι πρόσφορη για την εκπλήρωση του σκοπού της προαγωγής της κινητικότητας των σπουδαστών.

80 Μένει να εξακριβωθεί αν η προϋπόθεση αυτή δεν βαίνει πέραν του αναγκαίου για την εκπλήρωση του σκοπού αυτού μέτρου.

81 Κατά πάγια νομολογία, στις εθνικές αρχές απόκειται, όταν λαμβάνουν μέτρο κατά παρέκκλιση αρχής που κατοχυρώνει το δίκαιο της Ένωσης, να αποδείξουν, σε κάθε περίπτωση, ότι το εν λόγω μέτρο είναι κατάλληλο για την επίτευξη του προβαλλόμενου σκοπού και ότι δεν υπερβαίνει τα αναγκαία για την επίτευξη του σκοπού αυτού όρια. Οι δικαιολογητικοί λόγοι που μπορούν να προβληθούν από κράτος μέλος πρέπει να συνοδεύονται από ανάλυση της καταλληλότητας και της αναλογικότητας του περιοριστικού μέτρου που λαμβάνεται από το κράτος μέλος αυτό, καθώς και των συγκεκριμένων στοιχείων που μπορούν να στηρίξουν την επιχειρηματολογία του (αποφάσεις της 7ης Ιουλίου 2005, C-147/03, Επιτροπή κατά Αυστρίας, Συλλογή 2005, σ. I-5969, σκέψη 63, και της 13ης Απριλίου 2010, C-73/08, Bressol κ.λπ., Συλλογή 2010, σ. I-2735, σκέψη 71).

82 Το Βασίλειο των Κάτω Χωρών φέρει επομένως το βάρος τόσο αποδείξεως της αναλογικότητας του επίμαχου εθνικού μέτρου προς τον επιδιωκόμενο σκοπό όσο και της παροχής των στοιχείων που δύναται να στηρίξουν ένα τέτοιο συμπέρασμα.

83 Με το υπόμνημά του αντικρούσεως, το Βασίλειο των Κάτω Χωρών υποστήριξε ότι δεν υφίσταται κανένας κανόνας που να προστατεύει τόσο αποτελεσματικά τα συμφέροντα στην προστασία των οποίων προσβλέπει ο νόμος WSF 2000. Μια προϋπόθεση αφορώσα τη γνώση της ολλανδικής

γλώσσας ή την κατοχή ολλανδικού απολυτηρίου δεν θα αποτελούσε αποτελεσματικό μέσο προαγωγής του σκοπού της επίμαχης εθνικής ρυθμίσεως. Κατά το κράτος μέλος αυτό, πέραν του γεγονότος ότι τέτοιες προϋποθέσεις θα εισήγαγαν δυσμενή διάκριση λόγω ιθαγένειας, τα κριτήρια αυτά θα ήταν πρόσφορα μόνον αν αφορούσαν τις σπουδές στις Κάτω Χώρες.

84 Συναφώς, πρέπει να τονιστεί ότι, προκειμένου το Βασίλειο των Κάτω Χωρών να εκπληρώσει την υποχρέωσή του να αποδείξει ότι η προϋπόθεση διαμονής δεν βαίνει πέραν του αναγκαίου μέτρου, δεν αρκεί η εκ μέρους του αναφορά σε δύο εναλλακτικά μέτρα τα οποία, όπως το ίδιο διατείνεται, εισάγουν ακόμη μεγαλύτερη δυσμενή διάκριση σε σχέση με την προϋπόθεση του άρθρου 2.14, παράγραφος 2, του νόμου WSF 2000.

85 Το Δικαστήριο έχει κρίνει, βεβαίως, ότι το βάρος αποδείξεως δεν σημαίνει ότι ένα κράτος μέλος οφείλει να αποδείξει τεκμηριωμένα ότι κανένα άλλο πιθανό μέτρο δεν καθιστά δυνατή την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού υπό τους αυτούς όρους (απόφαση της 10ης Φεβρουαρίου 2009, C-110/05, Επιτροπή κατά Ιταλίας, Συλλογή 2009, σ. I-519, σκέψη 66).

86 Εντούτοις, όπως επισήμανε η γενική εισαγγελέας με το σημείο 158 των προτάσεών της, το Βασίλειο των Κάτω Χωρών θα έπρεπε τουλάχιστον να είχε διευκρινίσει τους λόγους για τους οποίους επέλεξε τον κανόνα «τρία από τα έξι έτη», αποκλείοντας κάθε άλλο αντιπροσωπευτικό στοιχείο. Πρέπει να τονιστεί επί του σημείου αυτού ότι ο εν λόγω κανόνας είναι υπερβολικά περιοριστικός. Συγκεκριμένα, επιβάλλοντας συγκεκριμένες περιόδους διαμονής στο έδαφος του οικείου κράτους μέλους, ο κανόνας «τρία από τα έξι έτη» προτάσσει ένα στοιχείο το οποίο δεν είναι κατ' ανάγκη το μόνο αντιπροσωπευτικό του πραγματικού βαθμού συνδέσμου του ενδιαφερομένου με το εν λόγω κράτος μέλος.

87 Πρέπει συνεπώς να διαπιστωθεί ότι το Βασίλειο των Κάτω Χωρών δεν απέδειξε ότι η προϋπόθεση διαμονής του άρθρου 2.14, παράγραφος 2, του νόμου WSF 2000 δεν βαίνει πέραν του αναγκαίου μέτρου για την εκπλήρωση του επιδιωκόμενου με τη ρύθμιση αυτή σκοπού.

88 Εντεύθεν προκύπτει ότι η εν λόγω εθνική διάταξη εισάγει άνιση μεταχείριση μεταξύ των Ολλανδών εργαζομένων και των διακινούμενων εργαζομένων που διαμένουν στις Κάτω Χώρες ή ασκούν την έμμισθη δραστηριότητά τους εντός αυτού του κράτους μέλους ως μεθοριακοί εργαζόμενοι, η οποία αντίκειται στο άρθρο 45 ΣΛΕΕ και στο άρθρο 7, παράγραφος 2, του κανονισμού 1612/68.

89 Κατόπιν των ανωτέρω σκέψεων, διαπιστώνεται ότι το Βασίλειο των Κάτω Χωρών, επιβάλλοντας προϋπόθεση διαμονής και συγκεκριμένα τον κανόνα «τρία από τα έξι έτη» στους διακινούμενους εργαζομένους και στα συντηρούμενα μέλη της οικογένειάς τους, προκειμένου να μπορέσουν να λάβουν κινητή χρηματοδότηση, παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από το άρθρο 45 ΣΛΕΕ και το άρθρο 7, παράγραφος 2, του κανονισμού 1612/68.

Επί των δικαστικών εξόδων

90 Κατά το άρθρο 69, παράγραφος 2, του Κανονισμού Διαδικασίας, ο ηττηθείς διάδικος καταδικάζεται στα δικαστικά έξοδα εφόσον υπάρχει σχετικό αίτημα του νικήσαντος διαδίκου. Δεδομένου ότι η Επιτροπή ζήτησε να καταδικαστεί το Βασίλειο των Κάτω Χωρών στα δικαστικά έξοδα και αυτό ηττήθηκε, πρέπει να καταδικαστεί στα δικαστικά έξοδα.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (δεύτερο τμήμα) αποφασίζει:

1) **Το Βασίλειο των Κάτω Χωρών, επιβάλλοντας προϋπόθεση διαμονής και συγκεκριμένα τον κανόνα «τρία από τα έξι έτη» στους διακινούμενους εργαζομένους και στα συντηρούμενα μέλη της οικογένειάς τους, προκειμένου να μπορέσουν να λάβουν χρηματοδότηση για την πραγματοποίηση σπουδών ανώτατης εκπαιδεύσεως εκτός του εδάφους των Κάτω Χωρών,**

παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από το άρθρο 45 ΣΛΕΕ και το άρθρο 7, παράγραφος 2, του κανονισμού (ΕΟΚ) 1612/68 του Συμβουλίου, της 15ης Οκτωβρίου 1968, περί της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων στο εσωτερικό της Κοινότητας, όπως τροποποιήθηκε με τον κανονισμό (ΕΟΚ) 2434/92 του Συμβουλίου, της 27ης Ιουλίου 1992.

2) Καταδικάζει το Βασίλειο των Κάτω Χωρών στα δικαστικά έξοδα.

(υπογραφές)